

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra ekonomických teorií

Bakalářská práce

Kazašská měna tenge

Shadiyar Kozybayeva

© 2016 ČZU v Praze

Souhrn

Bakalářská práce pojednává o vývoji a současném postavení kazašské měny tenge. Zabývá se historií zavedení tenge, popisuje kazašské bankovky a mince, jejich tvar a charakteristiku a ochranných prvků. Cílem bakalářské práce je detailní vyšetření problémů zavedení a posílení národní měny Kazachstánu. V práci bude zhodnocen vývoj měny tenge vůči cizím měnám, hlavně americkému dolaru, euru a ruskému rublu. Dalším cílem je zhodnotit výskyt pádělků měny tenge.

Klíčová slova: centrální banka, inflace, měna, měnový kurz, měnová politika, ochranné prvky, republika Kazachstán, tenge

Úvod

Téma peněz je vždy a ve všech odvětvích moderní ekonomiky relevantní, protože každý den se s penězi setkáváme. Peníze představují hlavní faktor ekonomického rozvoje, sociální a politický vliv moderní společnosti. Peníze lze zařadit mezi hlavní vynálezy lidstva, srovnatelné s vynálezem psaní, elektřiny, elektronických komunikací či internetem. Peníze se objevily jako výsledek obdobných ekonomických procesů téměř současně ve všech civilizovaných lidských společnostech (starověkém Egyptě, babylonském království, antickém Řecku a Římě atd.). Peníze jsou tedy objektivní ekonomická látka, jsou univerzální a naprosto nezbytné v procesu výměny, což není možné bez vlastnických vztahů. Peníze prošly dlouhým vývojem několika tisíciletí od prostředků naturální směny až k raženým mincím, papírovým a plastovým platidlům a moderním platebním prostředkům.

V novodobé historii Kazachstánu bylo zavedení národní měny skutečně zlomovým bodem. Po rozpadu Sovětského svazu vznikl v Kazachstánu problém s vytvořením nezávislého devizového systému, včetně vytvoření své vlastní národní měny. Základem měnové reformy v Republice Kazachstán byla zkušenost ze zavádění národních měn jiných zemí, včetně zemí bývalého Sovětského svazu. Jedním ze základních znaků suverenity každého státu je vlastní měna. Republika Kazachstán nebyla výjimkou a dva roky po získání své nezávislosti zavedla státní měnu tenge. 15. listopadu 1993 Republika Kazachstán získala skutečnou nezávislost – hospodářskou a finanční. V podstatě lze říci, že se zavedením tenge získal Kazachstán poslední atribut suverénního státu. Vznik tenge se stal impulzem k provádění nezávislé měnové politiky Kazachstánu. Za dobu své existence se tenge setkala s řadou problémů a překážek. Překonání těchto problémů významně přispívá k zajištění měnové stability.

Cíl práce a metodika

Cílem bakalářské práce je detailní vyšetření problémů zavedení a posílení národní měny Kazachstánu. V práci budou vyhodnoceny dopady zavedení tenge jako zákonné měnové jednotky na ekonomiku Republiky Kazachstán. Na základě cíle práce bude proveden výzkum historie a základních stadií zavedení národní měny. Národní banka Kazachstánu je nezbytnou částí zavedení a fungování měny, proto budou analyzovány funkce, cíle a nástroje monetární politiky Národní banky. Dále bude realizováno zhodnocení vývoje kurzu tenge ve vztahu ke světovým měnám; bude zhodnocena ochrana měny proti padělání a výskyt padělků tenge.

Předkládaná práce je vypracována na základě prostudované odborné literatury. Vzhledem k zaměření práce jsou informace získávány nejen z českých materiálů, ale velkou měrou i zahraničních, především kazašských. Aktuální informace jsou čerpány z odborných časopisů a internetových zdrojů. Důležitý zdroj představují zákony Republiky Kazachstán, které regulují činnost centrální banky. Data pro zpracování vlastní práce jsou získána i z databáze Národní banky Kazachstánu, kazašského statistického úřadu a výboru pro právní statistiku a zvláštní evidence státního zastupitelství. Využita byla metoda deskripce, komparace, analýzy a syntézy.

Výsledky a diskuse

Kazašská ekonomika má průmyslový charakter, jejími hlavními vývozními produkty jsou ropa a zemní plyn, proto je závislá na světových cenách těchto surovin. Rozpad SSSR a kolaps poptávky po tradičních produktech těžkého průmyslu Kazachstánu vedly k prudkému poklesu ekonomiky od roku 1991. Kazachstán měl za úkol změnit fungování ekonomiky vzhledem k přechodu od centrálně plánovaného systému na tržní principy. S pádem Sovětského svazu otázka nabylo zavedení národní měny velkého významu, což bylo dáno obtížnou ekonomickou situací

po rozpadu jednotného peněžního oběhu v SSSR. V období od roku 1991 do roku 1995 v ekonomice došlo k recesi. Za těchto negativních okolností Kazachstán zavedl vlastní měnu tenge.

Po zavedení tenge v roce 1993 vedla centrální banka politiku fixního měnového kurzu. Do roku 1998 se tenge postupně znehodnocoval, ale po ruské finanční krizi nemohla národní banka už udržet jeho kurz. K prvnímu znehodnocení měny došlo v roce 1999. Centrální banka se rozhodla přejít na volně plovoucí kurz. Důvodem první devalvace byly asijská ekonomická krize a finanční krize v Rusku. Volně plovoucí kurz byl stanoven pro zachování a zvýšení objemu vývozu Kazachstánu a umožnil národní bance ukončit nákladné úsilí o udržení směnného kurzu tenge. Přechod na volně plovoucí směnný kurz se stal nezbytným opatřením způsobeným vlivem vnějších faktorů a hospodářské politiky na trh sousedních zemí v regionu. Kazachstánské zboží výrazně ztratilo svou konkurenceschopnost kvůli provedeným devalvacím v státech-partnerech Kazachstánu. Důsledkem byl pokles průmyslové výroby a rostoucí nezaměstnanost.

V letech 2003-2008 s růstem ekonomického vývoje v Kazachstánu posilovala i kazašská měna. K revalvaci tenge došlo jen v období ekonomického posílení. V roce 2009 proběhla druhá devalvace měny tenge. O deset let později zazněl z úst guvernéra národní banky prakticky stejný argument pro nutnost devalvace. Pokles cen ropy, devalvace národních měn ve státech obchodních partnerů Kazachstánu, zachování zlatých devizových rezerv, to vše vedlo k nutnému znehodnocení měny. Národní banka přešla na řízený plovoucí kurz tenge a stanovila hodnotu kurzu 145-155 KZT/USD.

Třetí etapa znehodnocení měny proběhla pět let po druhé devalvaci. Národní banka odůvodnila devalvaci krizí v globální ekonomice a potřebou snížit objem devizových intervencí. Devalvace byla provedena za účelem zlepšení vnější konkurenceschopnosti a podpory domácích producentů zboží na mezinárodních trzích. Na konci srpna 2015 NBK odmítla udržovat kurz tenge a rozhodla se přejít na volně plovoucí kurz tenge. Takové dramatické změny se uskutečnily jen měsíc poté, co centrální banka rozšířila koridor vykývů směnného kurzu na 170-198 KZT/USD.

Tabulka 1 Významné události vývoje měny tenge v období 1993-2016

Datum	Události
1993	zavedení měny tenge; politika fixního měnového kurzu
1999	první znehodnocení měny; přechod na volně plovoucí kurz
2003-2008	revalvace tenge
2009	druhá vlna devalvaci měny; politika řízeného plovoucího kurzu
2014	třetí etapa devalvaci měny; přechod na částečně plovoucí měnový kurz
2015	přechod na volnou fluktuaci kurz tenge vůči cizím měnám

Zdroj: vlastní zpracování

Za svou historii vykazoval tenge ve vztahu k cizím měnám odlišný vývoj. Měnový kurz tenge vůči dolaru a euru měl dlouhodobou tendenci k oslabení, naopak kurz tenge vůči rublu dlouhodobě posiloval. Jenže v poslední době se kurz tenge vůči cizím měnám zvyšuje.

V roce 1994, o rok později po zavedení, kurz tenge vůči americkému dolaru oslabil o 578,2 % a vůči ruskému rublu o 286,6 %. Z následující tabulky je vidět, že v následujícím roce intezita znehodnocení tenge vůči dolaru a klesla a to na uroveň 71 % ročně. Od tohoto období se kurz tenge vůči rublu naopak posílil o 15,06 % oproti předcházejícímu roku.

Kurz tenge vůči dolaru v roce 1999 oslaboval o 52,64 %. Z důvodu znehodnocení se kurz tenge vůči rublu v roce 1999 krátkodobě zvýšil o 44,7 %. Období 2004-2008 se vyznačilo ekonomickým růstem, v roce 2004 kurz tenge vůči dolaru poprvé posílil o 8,72 %. Vztah měnového páru tenge rubl má stálou tendenci k posílení, kurz tenge vzrostl o 3,08%. Oproti

předcházejícím měnám se kurz tenge vůči euru zvýšil, a to o 0,15 %. Rok 2010 také vykazoval posílení tenge vůči euru a rublu, ale roční změna kurzu dolaru byla nepatrná.

V roce 2013 tenge vůči dolaru a euru stále zvyšuje, a to o 3,4 % a o 7,85 % ročně; tenge vůči rublu posílilo o 4,8 %. V roce 2015 z důvodu devalvace roční změna kurzu tenge vůči cizím měnám byla velmi vysoká. Kurz tenge vůči americkému dolaru zvýšil o 65,5 % a vůči euru o 45,1%. Vztah tenge a ruského rublu také měl rostoucí tendenci, tenge oslabilo o 16,6 %.

Tabulka 2 Roční procentní změna kurzu tenge vůči americkému dolaru, euru a ruskému rublu v letech 1994-2015

	KZT/USD	KZT/EUR	KZT/RUB
1994	↑578,2%	-	↑286,6%
1995	↑71,00%	-	↓15,06%
1999	↑52,64	-	↑44,7%
2004	↓8,72%	↑0,15%	↓3,08%
2010	↓0,1%	↓4,86%	↓4,08%
2013	↑3,4%	↑7,85%	↓4,8%
2015	↑65,5%	↑45,1%	↑16,6%

Zdroj: vlastní zpracování, data Národní banky Republiky Kazachstán (2016)

Vzhledem k ročním změnám kurzů tenge a dolaru, euru a rublu byl nejstabilnější vztah mezi tenge a eurem. Kurz KZT/USD byl nejvíce proměnlivý, naopak kurz KZT/RUB byl proměnlivý nejméně.

V průběhu svého fungování národní banka odolávala problému hyperinlace a byla úspěšná jeho výřešením. v roce 1993 stalo se zavedení kazašské měny tenge jednou z hlavních činností národní banky. To byl důležitý krok ve měnové politice NBK. Nová měna byla řízena fixním měnovým kurzem, centrální banka kontrolovala její vývoj. V období 1993–1995 národní banka se řídila v souladu s protikrizovou politikou, která byla orientována na omezení množství peněz v oběhu a konečné poptávky po něm. Hlavními nástroji se staly regulace objemu poskytovaných úvěrů, výše oficiální refinanční sazby, stanovení míry povinných minimálních rezerv a provádění operací na devizovém trhu. Díky zvýšení refinanční sazby bylo uskutečněno omezení peněžní zásoby. V důsledku toho se centrální bance podařilo snížit míru hyperinlace z 2 960,8 % na 60,3 %. Největšího úspěchu dosáhla centrální banka ve snížení míry inflace v roce 1998, kdy míra inflace dosáhla minimalní hodnoty 1,9 %. Avšak v roce 1999 míry inflace znovu vzrostla na 17,8 % v důsledku finanční krize v Rusku, která vedla k posílení tenge vůči rublu. Národní banka používala jako nástroj devizové intervence aby zajistila stabilitu finančního systému a udržela kurz tenge, a dosáhla snížení množství peněz v oběhu pomocí zvýšení refinanční sazby. V dalších letech míra inflace pohybovala v rozmezí 6-8 % a to z důvodu ekonomického růstu země. Avšak v roce 2007 kvůli negativní ekonomické situaci se inflace zvýšila až na uroveň 18,8 % a to bez ohledu na národní bankou provedené opatření. Z tohoto důvodu se NBK rozhodla nadále zvyšovat refinanční sazbu, dokud se inflace nestabilizuje aby byla v tom úspěšná, míra inflace postupně snížila na uroveň 6,2 % v roce 2009.

V následujících letech se inflace stále snižovala a v roce 2013 činila 4,8 %. V roce 2014 zvýšení cen dováženého zboží a devalvace vedly k mírnému zrychlení inflačních procesů. Nicméně na konci roku 2014 byla míra inflace 7,4 %, což je v cílovém koridoru 6-8 %. V současné době národní banka má za úkol přejít na režim cílování inflace a dosáhnout míry inflaci v rozmezí 3-4 %.

Závěr

Ekonomika Kazachstánu je největší ekonomikou ve Střední Asii. Kazachstán má obrovské zásoby ropy, minerálů a kovů. Má také značný zemědělský potenciál se svými rozlehlými stepními pozemky vhodnými pro chov hospodářských zvířat a produkci obilí, stejně jako má rozvinutou vesmírnou infrastrukturu, která převzala všechny starty na Mezinárodní kosmické stanici od raketoplánu. Kazašské průmyslové odvětví se opírá o těžbu a zpracování přírodních zdrojů, a proto je země velmi závislá na globálních cenách ropy a zemního plynu, svých hlavních exportních produktů.

Pro efektivní fungování měnové politiky bylo zapotřebí zavést vlastní státní měnu. Zavedení tenge se stalo základem pro realizaci ekonomické suverenity Kazachstánu. Po něm byl urychlen proces formování tržního hospodářství. V průběhu suverenity kazašská měna přežila tři vlny devalvace a hyperinflaci. Příčinami oslabení národní měny jsou nízké světové ceny ropy, globální ekonomické krize a samostatné rozhodnutí centrální banky. Vývoj tenge vůči americkému dolaru a euru má dlouhodobou tendenci k oslabení, což je dáno rozvojovou povahou kazašské ekonomiky. Jedním z největších dlouhodobých partnerů Kazachstánu je Rusko, proto měny těchto dvou států vykazují stejný vývoj. Více než 15 let vývoje tenge vůči ruskému rublu je relativně stabilní v rozmezí 4-5 KZT/RUB.

V současné době probíhá v Republice Kazachstán racionální měnová politika tak, aby minimalizovala inflaci, udržovala stabilní měnový kurz, přispívala k udržitelnému hospodářskému růstu a výrazně navyšovala devizové rezervy země. Národní banka využívá řadu nástrojů pro dosažení těchto cílů. Řízení oficiální refinanční sazby, míry povinných minimálních rezerv, uskutečňování operací na volném trhu a devizové intervence jsou nejpoužívanějšími nástroji centrální banky. Všechny tyto nástroje společně umožňují upravit nabídku peněz v oběhu a tím mají značný vliv na míru inflace, cenovou stabilitu a celkovou stabilitu ekonomického růstu.

Bez ohledu na nestabilní postavení tenge vůči cizím měnám lze říci, že bez existence této národní měnyby byl mohl Kazachstán přestat existovat jako samostatný stát už na počátku devadesátých let minulého století.

Seznam použitých zdrojů

- BRČAK, J.; SEKERKA, B.; STARÁ, D. Makroekonomie – teorie a praxe. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, 223s., ISBN 978-80-7380-492-3
- JÍLEK, J. Finance v globální ekonomice I. Peníze a platební styk. Praha: Grada Publishing, 2013, 664 s., ISBN 978-80-247-3893-2
- ČERNOHORSKÝ, J.; TEPLÝ, P. Základy financí. Praha: GRADA Publishing, 2011. s.
- HILBERT, L.C., Currency interventions, fluctuations and economic issues, New York: Nova Science Publishers, Inc., 2007, s.155, ISBN 978-1-60456-078-7
- ROZANOVA, N. Monetarnaya ekonomika. Teoriya deneg i kredita. 1.díl, Moskva: Yurait, 2016, 269 s., ISBN 978-5-9916-6080-8
- SEYTKASIMOV, G. Dengi, kredit, banky. Almaty: Ekonomika, 1999, 432 s., ISBN 5-7667-1233-2
- SHAKHOVSKAYA, L. a kol. Mirovaya ekonomika i ekonomicheskie otnosheniya, kospekt lekcii. Moskva: Knorus, 2015, 176 s., ISBN 978-5-406-04482-7